

УДК 929:902(477.51) Куриленко В.Є.

Тамара Усатенко

«ПІДЗЕМНА ВІЧНІСТЬ ПОДЕСЕННЯ» У ДОСЛІДЖЕННЯХ В.Є.КУРИЛЕНКА

Анотація. Стаття присвячена вивченню процесів історичного розвитку території Сіверсько-Чернігівського Подесення археологом-дослідником Василем Єлисейовичем Куриленком, його ролі у розвитку української археологічної науки та музейної справи. Археологічні дослідження Подесення є важливими для розуміння взаємодії прадавніх культур і протоетносів, що за ними стояли та продовжували існувати і в наступні періоди, збагачуючи джерельну базу історичних спільнот на території сучасної України, а нині зумовлюють необхідність перегляду, узгодження із новими європейськими хронологічно-періодизаційними системами, що лягають в основу аналізу процесів консолідації спільнот.

Проаналізовано життєвий і пошуковий шлях археолога-дослідника, охарактеризовано значення польової археологічної діяльності і музейно-просвітницької роботи. Доводиться значення наукової (археологічної), літературної спадщини і просвітницької діяльності для розвитку сучасних поглядів на прадавню історію України. Оцінено значення знайдених дослідником артефактів, які не мають світових аналогів: мізинських браслетів, уламків первісних виробів з орнаментом, які були ним розшифровані; місячних протокалендарів неолітичних мисливців і рибалок, протомузичних інструментів тощо.

Розшифруванням мізинських браслетів науковець започаткував новий напрямок в археологічній науці – астроархеології. Розробив науковий метод комплексного дослідження культур округи. Вивчав взаємозв'язок, взаємовплив хронологічних змін культур певного регіону. Наповнив археологічні дослідження почуттєвістю, естетичністю, контактами (обговоренням результатів досліджень) із вченими, земляками. Уникав псевдонаукових, нав'язаних, ідеологічно-замовлених висновків. Створив українознавчу концепцію музеєтворення.

У статті аналізується вплив укорінення в етнонаціональну культуру, збереження зв'язку з рідною землею, знаходження в ній джерела натхнення та сили.

Ключові слова: Подесення, Мізинська стоянка, археологія, польові дослідження, артефакти, музей, еліта, єдність, консолідація.

Tamara Usatenko

“UNDERGROUND ETERNITY OF PODESENENYA” IN THE RESEARCHES OF V.E. KURYLENKO

Abstract. The article is devoted to the study of the historical development of the territory of the Chernihiv-Siversky Podesennya by the researcher-archaeologist Vasily Elisseyevich Kurylenko, to the learning of his role in the development of Ukrainian archaeological science, museum affairs and his educational activities. The author analyzes the life and search path of the researcher, describes the importance of field archeological activity and museum-educational work. The study tested the significance of scientific (archeological), literary heritage and educational activities for the development of modern views on the ancient history of Ukraine.

The study of the historical processes of the Desnian region for some reasons has not been sufficiently disclosed. Among them, the Mizun stand, named after the culture of the Eastern player of Sivershchyna, which is the most prominent archaeological sites, whose age reaches 20-18 millennium BC. The Mizun stand testifies the transition of people in ancient times at the turn of the Paleolithic and Mesolithic period from the caves of natural origin in handmade dwellings built from the bones and skins of mammoths. The opening of the Mizun stand nowadays equates to the opening of Troy by H. Schliemann, Trypillia culture by V. Khvoika, the Scythian Golden pectoral by B. Mazolevsky, the value of Egyptian hieroglyphs by Zh.F. Champolion.

Having analyzed the formation of V.E. Kurylenko as an archaeologist-researcher focuses on the significance of his archaeological researches, scientific activity, literary-journalistic, artistic, educational, museum-heritage for the development of contemporary views on the ancient history of Ukraine, on the factors of the formation of the Ukrainian ethnic group, and the consolidation of civil society.

In the article the significance of V.E. Kurylenko's researches of the Mizun bracelets, fragments of the original products with ornament, which was deciphered by the scientist, the monthly protocolendar of the hunters and fishermen of the Neolithic Age, the protozoan instruments, etc., which do not have world analogues were noted. By deciphering the Mizun bracelets the scientist launched a new direction in archaeological science - astroarcheology. The researcher has developed a scientific method of complex study of cultures of the district.

V. Kurylenko looked for traces of the Mesolithic and Neolithic settlements in the district of Mizin on Podesennya during 46 years (from 1965 to 2011). He found the second Mizun Paleolithic stand "Kostomakh" well". V. Kurylenko discovered more than 60 archeological artefacts, found on the banks of the Desna more than twenty different cultures, in particular - previously unknown - Preyukhnov culture. V.E. Kurylenko collected more than 54,000 archaeological finds, systematized them, classified and created archaeological museums for them, among them a museum near the world-famous Mizun stand.

V. Kurylenko studied the interconnection, interplay of chronological changes in the cultures of a particular region., avoid pseudo-scientific, imposed, ideologically-ordered conclusions. He created the Ukrainian concept of museum creation.

Key words: Podesennya, Mizun stand, archeology, field researches, artifacts, museum, elite, factors, unity, consolidation.

Постановка проблеми. Зацікавленість до минулого України, її історії, коріння, витоків українського народу посилює інтерес до історичної пам'яті, етимологічних, етнографічних проблем історичної антропології, археографії, до археологічних досліджень тощо. Активізації діяльності людини в умовах формування громадянського суспільства в Україні постколоніального періоду сприяють теоретичні обґрунтування і практичне втілення чинників консолідації, введення в науковий, освітній простір досягнень наук, серед яких важливе місце займає археологія. Земля, як носій інформації, що розгортає нерукотворну карту пам'яті, на якій можна побачити шляхи наших предків до пекторалі, до типів поведінки і мислення, які продовжують впливати на нас і нині. Завдання археології не лише викопати артефакти, а розтлумачити їх, а насамперед зрозуміти закономірності розвитку. Хоча Україна – держава із надзвичайно багатими археологічними ресурсами, проте ще півстоліття тому археологія залишалась прерогативою імперій. Археологічні дослідження проводилися лише з дозволу керівних установ. «Самовільні археологічні розкопки в СРСР заборонено...» [10, с. 319].

Тривалий період археологи виконували лише першу стадію дослідження – добування артефактів, із якими потім працювали історики. Нині роль археології в процесі досліджень минулого змінилася. Оскільки боротьба за власну історію стає більше, ніж пізнання минулого, лягаючи в основу державотворення, то археологія виступає одним із чинників консолідації громадянського суспільства. Державне життя сучасної української нації потребує потужного фонду культурно-історичних спогадів, звідки черпатиме матеріал для консолідації суспільства.

Очевидно Василь Єлисейович Куриленко (1930-2011 рр.) не осягнув би

таких висот у археології, музезнавстві, просвітництві, якби не черпав інформацію із багатющої археологічної скарбниці рідного Чернігово-Сіверського Подесення, всієї України. Саме тому **метою дослідження** було ознайомитися із першоджерелами археологічних зацікавлень В.Є.Куриленка і розкрити їхній вплив на дослідницьку, наукову, музейну, просвітницьку, педагогічну діяльність археолога-дослідника. У ході роботи вирішували декілька завдань:

1) розширити горизонт Мізинської стоянки* в контексті археологічних відкриттів світового значення;

2) охарактеризувати археологічні артефакти, відкриті В.Є.Куриленком;

3) обґрунтувати значення науково-дослідницької, пошукової, творчої, музейної діяльності В.Є.Куриленка.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історико-археологічних процесів Чернігово-Сіверського Подесення, позиція дослідників в оцінці, поясненні фактологічного матеріалу вийшла за межі зацікавленості лише науково-професійних спільнот. Громадськість цікавлять не лише загальновідомі дослідження археологічної науки, але й багато тих, які з певних причин не були достатньо означені. В.Є.Куриленко писав: «... найяскравішою сивою зіркою на історичній карті давнини нашого краю вважається Мізинська стоянка, якій присвячено безліч робіт різними мовами світу» [4, с. 51]. Ім'ям Мізинської стоянки названа культура Східного гравету на Сіверщині. Мізинська стоянка – найвідоміша, одна з найвизначніших археологічних пам'яток культури віком 20-18 тисячоліть до н.е. Її особливістю є те, що якщо в прадавнину первісні люди жили переважно в печерах природного походження, то стоянка над Десною є рукотворною – житла були збудовані людиною із кісток та шкур мамонтів. На думку фахівців, ця стоянка належить до рубежу палеоліту і мезоліту – періоду останнього зледеніння.

Вивчення Чернігово-Сіверського Подесення розпочато в кінці XIX ст. Наукові розкопки здійснював акад. Д.Я.Самоквасов (1843-1911 рр.), який був родом із с. Кудлаївка, що біля Мізина. Вперше розкопки саме Мізинської стоянки здійснено українським етнографом, мовознавцем, антропологом, приват-доцентом Санкт-Петербурзького університету Хв. Вовком у 1908 р., напередодні 4-го археологічного з'їзду. Однак, ця подія не була належно оцінена ні в Російській імперії, ні в радянські часи, хоча французький уряд, коли Хв. Вовк жив у Франції, нагородив його за видатні відкриття у галузі археології і народознавства найвищою відзнакою країни – орденом Почесного Легіону.

Відкриття Мізинської стоянки нині прирівнюється до відкриття Г.Шліманом Трої, В.Хвойкою – культури Трипілля, Б.Мозолевським – Золотої скіфської пекторалі, Ж.-Ф.Шампольоном – єгипетських ієрогліфів.

Світове значення мають артефакти, відкриті в окрузі Мізинської стоянки: місячний календар неолітичних мисливців та рибалок, що пізніше трансформувалася у землеробський та який традиційно існує і досі; протомузичні інструменти; «мізинські браслети стали і моєю «зіркою», і моїм прокляттям, і хобі у спортивному стилі – забрали багато років у пошуку» [5, с. 49].

Планомірні археологічні дослідження Подесення визначені вищими органами держави і науковими установами, у 20-40-х рр. XX ст., охоплювали головним чином пошуки пам'яток давньоруського періоду. У 60-70-х рр. дослідження на Сіверщині проводили археологічні експедиції Інституту

* Мізинська стоянка походить від назви с.Мізин, хоча в академічних виданнях зустрічається назва «мезинська стоянка».

археології АН СРСР та Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР. «Юхнівський» загін Інституту археології АН СРСР, під керівництвом М.Мельниковської, досліджував пам'ятки ранньозалізного віку і на території мізинської округи. Подесення вивчали і українські археологи. У 1961 р. український вчений І.Шовкопляс закінчив дослідження Мізинської стоянки.

Навчаючись у Петербурзі на художньо-графічному факультеті Педагогічного інституту ім. О.Герцена, студент В.Є.Куриленко побачив серед археологічних експонатів Ермітажу уламки кераміки і стріли, подібні до тих, які він знаходив на Десні. Він вирішив показати свої знахідки археологам, які досліджували юхнівську культуру на Сіверщині. Знайшов у вчених підтримку і, як він пише після 12 років вірної служби мистецтву: «я почав «хворіти на археологію»» [5, с. 107]. У 1965 р. «... після довгих вагань, ... я відніс у деканат заяву про відчислення із третього курсу денного відділення через від'їзд з Ленінграда в Мізин і перехід на заочний відділ» [5, с. 112]. Василь Єлисейович черговий раз зробив виклик долі. Такий кардинальний крок не кожен може собі дозволити. Із юних років В.Є.Куриленко, будучи внутрішньо вільним, незалежним та впевненим у тому, що робить, шукав своє покликання у музиці, у живописі, викладанні історії мистецтв в педінституті. Долаючи значні перешкоди, творив себе титанічною працею, незгасимим бажанням пізнання.

Донька згадує розповідь батька про те, що після армії він «зрозумів: «ніякий я не «грамотний парубок», а темний селянин, що на світі є живопис, і чарівна музика, і наука, висока культура...» З цього часу життя Василя Єлисейовича було наповнене навчанням» [7].

Людина, яка в 15 років по війні мала три класи освіти, переростком закінчила середню школу, у зрілому віці – Московський університет мистецтв заочно, Ленінградський педагогічний інститут, самоосвітою набула глибокі наукові, філософські, мистецькі, педагогічні та інші знання. В.Є.Куриленко учасник багатьох міжнародних наукових конференцій. Його праці друкувалися у спеціалізованих наукових виданнях іноземними мовами.

Археолог шукав сліди поселень доби мезоліту та неоліту в окрузі Мізина, виявив другу Мізинську стоянку «Костомахин колодязь», відкрив понад 60 археологічних артефактів, виявив на берегах Десни понад 20 різних культур, зокрема, невідому раніше передюхновську культуру. В.Є. Куриленко зібрав понад 54 тис. археологічних знахідок, систематизував, класифікував їх і створив археологічні музеї [8, с. 124].

Розроблена Василем Єлисейовичем концепція археологічних досліджень відзначається оригінальністю підходів, методологією дослідження, про що говориться і у фільмі О. Лизунова «Скарби давнини» (1990 р.). Варто відзначити те, що у 2008 р.

археолог-дослідник був нагороджений орденом «За заслуги» II ступеня.

Про рішення присвятити себе археології В.Є.Куриленко згадував: «Я сам себе розташував для вільного дослідження на селі» [5, с. 391], «... життя за власним планом, без вихідних і відпочинку – відчувався завжди. Тому часи, роки і все життя здавалося миттю» [5, с. 400], «тут мене супроводить самотність...» [5 с. 393]. «То була самоізоляція, і від археологів, і від наукових центрів, і від музеїв» [5, с. 399]. Аналізуючи свою наукову діяльність, непередбачувані складнощі з захистом дисертації, Василь Єлисейович пише: «І що значить невдачі у високій, глибокій науці?», «незахист надокучливої дисертації?», «неприйняття диктату «високих керівників?»» [5, с. 399].

Працюючи на Подесенні В.Є.Куриленко сповна віддавався археологічним пошукам, музеетворенню. Матеріальна скрута змушувала працювати у музеї безкоштовно, і в школі був напівбезробітним, безкоштовно оформляв лозунги до свят [5, с. 128]. Взимку було важко ходити вечорами з Мізина 4 км по снігу під гору.

Коли виникла ідея вивчення процесу заселення по Десні та її притоках, Інститут археології АН України звернувся до дослідника з «Відкритим листом» на право проведення розкопок у Коропському, Шосткинському і Новгород-Сіверському Подесенні. Висока наукова установа, визнаючи фаховий рівень В.Є. Куриленка, доручала індивідуальне дослідження за його ж самостійно розробленою методологією. Результати роботи дослідник представляв колегам в Інституті археології на наукових зібраннях, конференціях, публікував статті часто у співавторстві.

В.Є.Куриленко був одним із тих, хто, схоже й не ставлячи за мету, готував перехід класичної об'єктивно-раціональної гносеологічної науки археології на антропологічну парадигму, епістемологію. Дослідник не був поневолений об'єктно-абстрактною гносеологічною класичною методологією. Василь Єлисейович ввів у практику археологічних досліджень підходи, які були обійдені методологічними канонами академічної науки: розширення горизонту археологічних досліджень; естетичний компонент; мистецтвознавчий підхід до розшифрування артефактів; ціннісний аспект укорінення дослідника.

Предметом археології дослідник вважав вивчення закономірностей опрідметнення природних, соціальних, культурних, космічних відносин. Головним досягненням В.Є. Куриленка в археології є метод комплексного дослідження округи, який дозволяє виявити динаміку культур, простежити етапи історичного процесу. Створений ним «Графік етнокультурних змін округи» є одним із доказів не лінійного розвитку культури людства, а складного процесу із «зигзагами різної амплітуди» [5, с.4].

Дослідник аналізує артефакти, виявлені ним під час розкопок культур: мезозойської, верхньопалеолітичної.

леолітичної, мезолітичної, неоліту, передюхнівської, юхнівської, черняхівської, київської, роменської (сіверянської), сосницької, мар'янівської, бондарихівської, волинцевської, колочинської, золотоординської, пізньосередньовічної, XVII-XVIII ст.

В.Є.Куриленко неодноразово твердив, що «часом інші археологи використовують застарілі прийоми у прив'язці пам'яток, зневажають місцеву топоніміку, що породжує незрозумілі назви, наприклад, Тимонівка-1, Тимонівка-2, -3, -4, -5, а я методів, що нагадують трохи «стрільбу по зайцю із зав'язаними очима», не визнаю. Вважаю необхідним використання місцевого топоніма. Правда, виявлення старих топонімів стає проблемою ще складнішою, ніж виявлення самої пам'ятки. Секрети топоніміки відходять у забуття разом з пенсіонерами – молодь про них вже нічого не знає. Топоніми і гідроніми, такі як Хусна, Фаєва та інші жили в пам'яті мого батька, але де вони, ті Хусна та Фаєва, тепер не знаю і я» [5, с. 284].

В археології В.Є.Куриленко посів одне з помітних місць не тому, що чітко виконував структуровані академічною археологією наукові методики для обов'язкового застосування у вивченні різних груп пам'яток, не тому, що його праця була підтримувана матеріально-економічно. Василь Єлисейович здійснював свої пошуки не в невідомих або чужих місцях, де все нове, незвичне. Дослідник мав призначення в рідному повсякденні, звичному докільлі, де відбувається його земне буття відкрити, пізнати світобудову, світотворення людської спільноти, вивчити свій рідний край. «Буттєве укорінення безпосередньо орієнтує на самовизначення, самоусвідомлення, на національне духовне відродження формування зрілої національної самосвідомості». [11; с.10].

Проблема укорінення, що є однією із провідних цінностей В.Є.Куриленка, співзвучна з філософуванням С.Вейль (1903-1943 рр.). Французька дослідниця визначає укорінення як найважливішу потребу людської думки, як обов'язок, що об'єктивується, виявляє себе у конкретних актах, діях, справах і ситуаціях, у цілісній життєвій стратегії людини, в інтерсуб'єктивності [1].

Життєвий світ В.Є.Куриленка з дитинства формувалася на загадковій, О.Довженком названій «Зачарованій Десні», що не могло не вплинути на покликання до археології. Простий селянський побут із Сіверським землеробським укладом життя сім'ї Куриленків – Єлисея Івановича (1909-1989 рр.) та Ольги Іванівни (1910-1996 рр.), формувал у єдиного сина Василя шану до праці, побожне розуміння слова як святість і силу. Хлопчик заслуховувався бесідами батька із сусідами про війну, минувшину, чудні знахідки. Йому хотілося дізнатися більше, що ж то таке – Мізинська стоянка: незвичайні черепки з Десни, великі кістки нагородах ін.

Укорінення приходило до майбутнього археолога тоді, як він йшов крейдяною дорогою до школи, бачив незвичайні речі з Десни. Для дітей повоєнного покоління, коли народ нещадно

випробовувався на виживання як на Чернігово-Сіверщині, так і по усій Україні, школа була важливим чинником становлення особистості, вибору професії, суспільного життя загалом. Вирощені землею Подесення сини і доньки несли і несуть у собі озвучене академіком І.А.Зазюном усвідомлення: «моє село – центр Всесвіту», «Моя сільська школа – Всесвітня академія» [3]. У пошуках себе, свого призначення у житті, у професії, вони, виїхавши учитися, не втрачали зв'язку зі школою, земляками, селом. Зрілі, обдаровані словом, вдячні учні приходять до рідної школи, до односельців із своїми «найвідповідальнішими книгами», як от: професори М.Обушний «Ядути: село і люди» (2011 р.), М. Тимошик «Село» (У двох томах, 2017 р.), Н. Данилевська, М.Ткач «Перетик» (2000р.); академік, доктор філософії І.А. Зазюн «Педагогіка добра: ідеали і реалії» (2000 р.), доктор педагогічних наук Т. Усатенко «Національна школа: минуле і майбутнє» (2003 р.), генерал В.Устименко «Жукля. З історії села на Чернігівщині» (2009 р.); журналісти: Леся Оленівська «Сіверянка» (2011 р.), кандидат історичних наук І.Забіяка «Альманах «Вітряк» (п'ять випусків: 2003, 2005, 2007, 2008, 2008 рр.), журналіст-краєзнавець А. Федірко збірник «Родові таємниці Сіверського краю» (вип. II, 2012 р.) та ін. Кожне видання – унікальне у своєму жанрі, інтелектуально-емоційному вираженні своєї відданості рідній землі, у відтворенні неповторності авторської особистості. «Приголомшило почуття Батьківщини, – писав В.Є.Куриленко, – що так знайоме археологам «на рідних місцях» [5].

Свою «найвідповідальнішу книгу» - «Крізь безодню віків: Мізин» (2011 р.) Василь Єлисейович Куриленко, на жаль, не зміг побачити. До видання працю готували донька Людмила Василівна (1957 р.н.) – науковець, викладач-україніст Бельцького державного університету ім. Алеку Руссо (Молдова) та син Ігор Васильович (1965 р.) – військовий, учасник бойових дій в Афганістані, миротворчих операціях ООН, викладач МДУ ім. Ломоносова, фахівець (менеджер) у галузі фундаментальних досліджень. Варто зауважити, що син Ігор Куриленко за власні кошти видав книгу батька «Крізь безодню віків: Мізин».

Об'ємний за обсягом твір-наратив В. Є. Куриленка – зворушлива сповідь автора про своє призначення. У «Слові про батька» син і донька пишуть: «Покидаючи людей, він відкрив свою душу з її світлом і її тінями. Ця книга стала останнім батьковим злетом – злетом над власними людськими слабостями» [5, с.4].

Знайомлячись із творчістю В.Є.Куриленка, виникає інтерес до його художньої спадщини, яка нині зберігається у Мізинському музеї та його Свердловському (нині Деснянському) відділенні у школі, в односельчан. Частина знаходиться у сина в Росії, частина у доньки в Молдові. Цікавим є те, що Куриленко багато малював із природи, а то й по пам'яті. Писав для душі, навіть не намагаючись

вступити до Спілки художників. Створив низку портретів міських та селищних пейзажів рідного краю (види Курилівки, Мізина, Коропа, Свердловки), архітектурних пейзажів (собори, церкви, масток Хоромки, Курилівська школа, Свердловська школа та ін.). Художньо-естетичне сприйняття дійсності, його талант як художника значно розширило горизонт археологічних досліджень, підхід до аналізу знахідок, опису артефактів.

Заслужують на увагу епістолярні повідомлення, літературні нарративи, що описують події, передають особливості вдачі людини (односельчан, колег, учнів, студентів, зустрічних, знайомих; сучасників і попередників): «Хотів звернутися до Вас, – пише мені в листі В.Є.Куриленко, – з приводу висвітлення такої значної в українознавстві краю постаті як Іваницький Максим. Актор, поет, друг Котляревського, вихователь онука Миколи Кибальчича по материнській лінії, ідеальний прихильник Т.Г. Шевченка – Іваницький мені здається оцінений нами ще не досить. Коли пристав приїхав у Мізин, щоб конфіскувати у родичів Іваницького спадщину померлого (портрет і Кобзар Шевченка, листи від І. Котляревського та ін.), то на прощання заявив: «Імя его должно быть забыто потомками». А це вже заслуга поета М.Іваницького, сільського вчителя і просвітителя в стилі Шевченка. так щиро і гнівно виступав Максим на стороні закріпаченого селянства» [6].

Особливе місце в життєдіяльності вченого-археолога займає Музей як місце збереження, оприлюднення невмирущих підземних слідів тисячоліть культур Подесення. У своїй музеєтворчій роботі В.Є. Куриленко наслідував український досвід, коли «в умовах бездержавності ініціатива в організації музеїв на Україні належала громадським установам, органам місцевого й земського самоврядування та приватним діячам» [2, с. 1019].

Маючи в місцевій школі кілька уроків малювання на тиждень, не покладаючи рук, безкоштовно без фінансування працював над створенням шкільного археологічного музею, у якому вів художню студію, проводив лекторії з історії і мистецтва.

У 1968 р. на основі шкільного було відкрито сільський музей, у якому працював аж один співробітник. Це директор – Василь Єлисейович Куриленко. За розробленою самотужки методологією директор розкопує, класифікує артефакти, визначає їх наукову цінність, замальовує, зберігає в запасниках тисячі експонатів. Після кожної крадіжки цінного матеріалу переживав за втрати.

Розумів, що в очах односельчан виглядає диваком та сподівався на підтримку сільської інтелігенції. Але в 1960-ті роки село, змучене бідністю, невдалими хрущовськими експериментами, диктатом малого і великого начальства, було ще не готове до культурного піднесення. «А односельчани байдуже проходили повз музей і кепкували з «чудика», що працює задурно. Донька згадує: «Тато став говорити, що музей нікому не потрібний, всі

проблеми у музеї доводилося вирішувати самостійно» [7].

У Коропському меморіальному музеї М.Кибальчича створив багату археологічну колекцію. Брав участь у підготовці археологічної складової Коропського регіонального історико-археологічного музею [8, с.125]. Визначною перемогою у життєтворчості В.Є.Куриленка є розбудова археологічного музею біля самої Мізинської стоянки, про що ще в 50-60-х рр. минулого століття безуспішно намагався здійснити український вчений І. Шовкопляс.

З роками музей виріс у справжній науковий центр. Нині це Науково-природничий музей НАН України (Мізинський археологічний науково-дослідний музей ім. В.Є.Куриленка) у Мізинському національному природничому парку.

Нині співробітники оновленого музею на чолі із Симоненко Н.В. впроваджують розроблені директором методи детального і глибокого дослідження історії місцевості в контексті не тільки загальноісторичних, а й глобальних процесів, опрацьовують відкриті ним знахідки доби мисливців на мамонтів, добу післяпалеолітичну, де йдеться про ранніх землеробів краю, про роменсько-язичницьку Русь на Подесенні, про згарища Сіверської Русі та багато іншого.

Мізинський музей став найбільшим із сільських музеїв України, у доробку співробітників десятки наукових публікацій українською, російською, польською, англійською мовами. Має дуже схвальні відгуки зарубіжних діячів культури. Інститут археології НАН України надає виключне право на дослідження не окремої культури, а всієї археологічної спадщини [12].

Сформувалося коло однодумців, людей зацікавила подальша доля музею. Неодноразово допомогу надавали небайдужі земляки, зокрема, генеральний директор сільгоспдприємства «Авангард» О.Г.Боровик. Було відновлено роботу по проведенню конференцій, з'їздів, зібрань істориків, археологів, краєзнавців. Низка статей дослідників була надрукована в наукових зарубіжних виданнях.

Постать В.Є. Куриленка породжує роздуми про формування української еліти. Звичайно, виходячи з поширених нині теорій Г.Маска, В. Парето, Р.Міхельса до еліти належать лише ті, хто перебуває у різних структурах влади. У концепції українських вчених В. Липинського, С.Вовканича, А.Колодія еліта охоплює як найбільш видатних людей, так і правлячу еліту.

В умовах трансформації суспільства, пошуку шляхів і засобів консолідації спільноти зацікавлення викликає концепція Х. Ортеги-і-Гассета, класика ціннісного підходу, яка набула назву *добірної елітної меншини* – аристократії духу, яка є меншістю обраних людей, що переважають масу психологічно. «Суспільство – завжди динамічна єдність меншини і мас. *Добірний чоловік* – це не вередун, який вважає себе вищим від інших, а той, хто вимагає від себе більше, ніж інші...» [9, с. 17-19]. У сучасному

суспільстві компетентною добірною елітною меншиною є ті, хто вимагають від себе більше, ніж інші. Василь Єлисейович Куриленко – серед таких.

Висновки. Отже, у наріжний час кінця ХХ – початку ХХІ ст. (рубіж другого і третього тисячоліття) дослідник-археолог Василь Єлисейович Куриленко 46 років (з 1965 по 2011 рр.) досліджував сліди поселень прадавніх часів на Подесенні, виявив стоянку «Костомахин колодязь», розшифровував мезинські браслети, місячні календарі, зібрав велику кількість археологічних знахідок, створював археологічні музеї. Оpubлікував понад 30 наукових праць із археології та історії рідного краю та науково-публіцистичні видання: про Чернігово-Сумське Подесення, про Чернігово-Сіверське Подесення, про далеке минуле рідного краю та монографію-наратив «Крізь безодню віків: Мизин».

Оскільки боротьба за власну історію стає більше ніж пізнання минулого, лягаючи в основу державотворення, то наукова, археологічно-дослідницька, просвітницька, музеєтворча спадщина В.Є.Куриленка може бути важливою у формуванні громадянського суспільства в Україні.

1. Вейль С., 2000. Укоренение. – К.: Дух і Літера. - 350 с.
2. Дубровский В., 1995. Музеї і пам'ятки культури і природи на Україні. Енциклопедія українознавства. Загальна частина: Перевидання в Україні / Репринтне відтворення видання 1949 року. — Київ. — Т. 2. (XVI), - С. 1018-1027 с.: іл.;
3. Зазун І.А., 2000. Педагогіка добра: ідеали і реалії: посіб. для вчителів. – К.: МАУП, – 309 с.
4. Куриленко В.Є., 2008. Історія Чернігово-Сіверщини з найдавніших часів у знахідках мезинської округи: нариси про далеке минуле рідного краю / В.Є.Куриленко. – Чернігів, – 72 с.
5. Куриленко В.Є. 2016. Крізь безодню віків: Мизин/ [гол. ред. І.В.Куриленко, Л.В.Чолану (Куриленко)] / В.Є.Куриленко. – Чернігів: ПАТ «Десна», – 448 с.: іл.
6. Лист від 23.04.2005 В.Є. Куриленка до автора цієї статті.
7. Лист від 10.09.2017 Л.В.Чолану до автора цієї статті.
8. Мельниченко В., 2015. Корощина в іменах: біографічний довідник / В. Михайленко. – Мена: Тов «Домінанта», – 264 с.
9. Ортега –і-Гассет Х., 1994. Бунт мас. Вибрані твори / [пер. Вольфрама Бургардта]. – К.: Основи, 1994. – 424 с.
10. Українська радянська енциклопедія, 1959. Т: І-К.: Гол. Ред. Укр. Рад. Енциклоп.- 1959. – 639 с.
11. Усатенко Т.П., 2014. Епістемологія українознавства: педагогічний контекст. – Кіровоград: Імекс, – 128 с.

12.Чолану Л.В., 2015. На шляху до науково-дослідного музею // Історико-археологічний та природно-екологічний потенціал Мезинської округи: минуле, сучасне та перспективи розбудови // Мат. наук.-практ. конф. з міжнар. Участю, присвяченої 50-й річниці заснування Мезинського археологічного науково-дослідного музею та 85-річчю від дня народження відомого краєзнавця і археолога, засновника Мезинського музею В.Є. Куриленка (Чернігів-Свердловка-Мезин, 17-18 вересня 2015 р.). Чернігів: Десна Поліграф, – С. 56-62.

References

1. Veils S., 2000. Rooting. - K.: Spirit and Letter. - 350 p.
2. Dubrovsky V., 1995. Museums and monuments of culture and nature in Ukraine. Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part: Reproduction in Ukraine / Reprinted reproduction of the 1949 edition. - Kiyv - T. 2 (XVI), - P. 1018-1027 : il.;
3. Zazun IA, 2000. Pedagogy of good: ideals and realities: manual. for teachers. - K.: MAUP, - 309 p.
4. Kurylenko VE, 2008. History of Chernigov-Sivershchyna from the earliest times in the finds of the Mizun district: essays on the distant past of the native land / V.E.Kurylenko. - Chernihiv, - 72 p.
5. Kurylenko V.E. 2016. Through the depths of the ages: Mizun / [Ch. Ed. I.V.Kurylenko, L.V. Cholanu (Kurylenko)] - Chernihiv: PJSC "Desna", - 448 s.: il.
6. Letter dated April 23, 2005 V.Ye. Kurylenko to the author of this article.
7. Letter dated 09.10.2017 by L.V. Cholanu to the author of this article.
8. Melnychenko V., 2015. Koropchina in names: biographical directory - Mena: "Dominant", - 264 pp.
9. Ortega-y-Gasset J., 1994. The riot of mass. Selected Works / [trans. Burghardt Wolfram]. - K.: Fundamentals, 1994. - 424 pp.
10. Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1959. T: I-K.: Goal. Ed. Ukr Glad Encyclopedia - 1959. - 639 pp.
11. Usatenko T.P., 2014. Epistemology of Ukrainian Studies: Pedagogical Context. - Kirovograd: Imex, - 128 pp.
12. Cholanu LV, 2015. On the way to the research museum // Historical-archeological and natural-ecological potential of the Mizun region: past, present and prospects of development // Mat. of scientific-practical conf. with international participation in the 50th anniversary of the foundation of the Mizun Archaeological Research Museum and the 85th anniversary of the birth of the famous ethnographer and archaeologist, founder of the Mizun Museum V.Ye. Kurylenko (Chernihiv-Sverdlovka-Mizun, September 17-18, 2015). Chernihiv: Desna Polygraph, - P. 56-62.